

МОРАЛНА ДИМЕНЗИЈА КОМПЕТЕНЦИЈА – ХУМАНИЗАЦИЈА УНИВЕРЗИТЕТА

Сажетак: Адекватно схватање морала имплицира активност човека у моралном расуђивању и моралном делању. Отуда морал постаје сигурнији и адекватнији чинилац у оцени људских поступака, природнији регулатив људских односа, стабилнији извор човекове сигурности, већа гаранција његове спонтаности и самопотврђивања. Компетентност укључује три општа елемента: знања, вештине и личне потенцијале тј. карактеристике личности. Ови елементи заједно, у индивидуалном начину интегрисања, чине укупну компетентност појединца. Оквирни репертоар морално компетентног појединца сачињавају вештине, односно понашања, као што су: интерперсоналне вештине (позитиван стил понашања према другима, емпатија, партиципација, социјабилност, пружање подршке), социјално-морално одговорно понашање (поштовање правила, свест о последицама свог понашања на друге), социјална независност, контрола понашања (толеранција на фрустрацију, прављење компромиса у конфликтним ситуацијама), социјално-морална кооперативност, асертивне социјалне вештине (иницирање комуникације, преузимање вођства у активности). Рад нуди нова сазнања о моралним димензијама компетенција неопходним за хуманизацију универзитета.

Кључне речи: моралност, компетенције, хуманизација, етичка комуникација, акциона сусретљивост

Морални феномен је врло сложен, што произилази из чињенице да не постоји ниједан облик људске праксе, практичне делатности на релацији човек–човек, човек–група, човек–држава, човек–природа а да није одређен и моралном нормом. Поред свог општег важења и значења, има и своје специфичне одлике по којима се разликује од других регулативних норми у друштву као што су обичаји, право и религија. Једна од одлика моралног феномена јесте аутономност. Моралне вредности се код сваког појединца формирају кроз процес васпитања и матурације, физичког и психичког саз-

¹ bisera.jevtic@filfk.ni.ac.rs

² marina.ivanovic@filfak.ni.ac.rs

ревања. Једном усвојени морални принципи, правила и вредности, постају слободни, самостални и регулатори понашања појединца у групи и друштву, без обзира на спољашње притиске и санкције. Санкције су само унутарње, у облику свести, самоосуде. Свесност и савесност о моралном избору понашања говори се само онда ако је плод свесне одлуке, ако се личност понаша по савести, без било каквог условљавања или наредбе са стране. Човек је природно, психолошко, али пре свега друштвено биће. Он није просто бачен у друштвену заједницу већ је и производ те заједнице са одговарајућим стандардом културе и цивилизације. У тој заједници се и обликују моралне особине које појединцу омогућавају успешно деловање и процену шта је то добро а шта рђаво, за њега и друштво у коме живи. И у совјетској литератури наилазимо на разлике при одређивању појмова морал и моралност. Поједини аутори, Рувински, Ињине, Савина (1981, стр. 82), одређују морал као облик друштвене свести а моралност као област у којој делују практичне норме понашања. Понекад се под моралом подразумева институција друштвено контролисаног деловања на личност, а под моралношћу мотиви добровољног и одговорног понашања које је засновано на личној свести.

Општа криза морала у друштву добила је опасне размере, захватила је све поре друштва, па је васпитање и образовање у овом окружењу, атмосфери реализације моралних норми, негирања највиших вредности у међуљудским односима, уз енормну понуду порока, мана, поремећаја, самодеградације и рушилаштва, такође, захватила морална криза и све присутнија неефикасност у развијању моралне свести код васпитаника и одраслих. Друштво у транзицији на моралном плану отвара широк простор за ерозију морала, како у економској, тако и у политичкој сфери, затим у породичним односима, те најзад, у сфери социјалне заштите, бриге о деци и немоћнима. Стога се морално васпитање данас може остваривати под отежаним условима, уз велики напор и веће способности наставника, који треба да и „антихероје“ деци објасни као непожељан и деформисан профил људске личности. Морална криза у друштву је добила забрињавајуће размере из више разлога: поремећаји глобалне природе у економској политичкој, културној, социјалној итд. сфери; значајне друштвене институције су угрожене или су деформисале своје функционисање, масовни медији су се ставили у функцију капитала, тржишта и спорних вредности у моралном погледу, социјалне промене, сиромашење већине и богаћење мањине ствара простор за морални хаос, итд. Поред тога, васпитно-образовне установе и породица све теже остварују своју васпитну функцију у области морала. У друштву доминирају подстицаји на неморално понашање, антихуманизам, рушилаштво.

Морална личност је личност са развијеним моралним уверењима и моралним понашањем. Свака епоха уноси у свој систем васпитања и образовања одређене моралне захтеве. Ти захтеви се сведе на неколико основних, из којих проистичу тражене особине и својства личности. Један од тих захтева је да морална личност мора да поседује чврсту вољу и карактер. Под

чврстом вољом се подразумевају: смелост, одважност, честитост, поштење, правичност, несебичност, часност, тачност, јединство мисли и дела, пожртвованост, критички приступ. Вољне и карактерне особине су међусобно условљене и повезане па их је тешко јасно разграничити. Треба имати у виду да постоји термилошка једнакост у свим педагошким концепцијама о моралној личности, али се у погледу садржаја и значења оне у много чему суштински разилазе. Морална радња није само израз рационалног понашања, већ је последица и моралног осећања. Садржаји као што су љубав, радост, позитивно расположење, пријатност, понос, част или презир, антипатија, стид, завист, мржња, љубомора улазе у склоп моралних осећања која чине моралну личност. Многа од ових осећања могу бити позитивна или негативна са становишта морала, што зависи од садржаја и карактера тих осећања (радост због свог успеха је позитивно морално осећање, али радост због туђег неуспеха је негативно морално осећање). Личност која има развијена морална осећања савести и која се морално понаша из унутрашњег осећања дужности према усвојеним моралним нормама и принципима, испољава релативно трајне опште особине личности по којима се може идентификовати сваки појединац. Под цртама личности се подразумевају тежње појединаца да се у истом, сличним а често и у различитим ситуацијама понаша на конзистентан начин. Концепт црта је значајан за морално васпитање и образовање личности. Описивање и објашњавање личности помоћу црта чешће губи из вида целину личности али оно ипак представља научни приступ њеном објашњавању. Рано формирање добрих навика је широко признато да је у најбољем интересу и за појединца и друштво. Поред тога, формирање карактера је препознато као имплицит у чијем концепту карактера је самоконтрола и одговорност. Процену карактера и моралног васпитања је најбоље описати као рад у процесу. Васпитаници имају морални компас и добре навике као део њиховог карактера (Ryan, & Bohlin, 1999).

Социјални односи имају троструку функцију у социјалном и когнитивном развоју. Прво, они су контекст у коме се испољавају основне компетенције, а поред тога они чине емоционалне и когнитивне изворе важне за формирање вештина које олакшавају сусрет с новим ситуацијама, људима, проблемима. Социјални односи су ресурси који нас штите од стреса, али су исто тако инструменти за решавање проблема и остваривање циљева. Такоше, представљају и претече неких нових односа, јер постојећи односи су нека врста шаблона на основу којег стварамо нове односе. Од учесталости и природе социјалних односа које деца успостављају са родитељима, пријатељима, наставницима и вршњацима, зависи даље функционисање појединца у многим животним ситуацијама. Да би се успоставили добри социјални односи, неопходна је и емоционална интелигенција, што значи да треба бити свестан сопствених осећања и знати како та осећања правилно протумачити. Само тако је могуће разумети и осећања других људи, као и начин на који се изражавају (рецимо, да то што нека особа говори гласно не мора да значи да

је невоспитана нити да је изнервирана, већ да то може бити њен уобичајен начин комуникације).

Независно од тога да ли се развој посматра из биолошке перспективе, или има социјалне и психолошке циљеве, да би дете успешно функционисало у тој мрежи социјалних односа мора да усвоји широку лепезу персоналних и социјалних вештина као што су препознавање себе као једног међу другима, способност успостављања односа са другима, схватање последице сопственог понашања по себе и по друге, способност да се иде у сусрет интенцијама других и организује сопствено понашање у оквиру очекивања других. Дечји социјални развој обухвата понашања, ставове и афекте сједињене у дечјој интеракцији с одраслима и вршњацима. Прикладан социјални развој захтева познавање и разумевање норми, правила и вредности заједнице у којој појединац живи, као и овладавање умећима нужним за делотворну интеракцију унутар те заједнице. Дете које је то успело, развило је вештине социјалне компетенције. Социјална компетентност захтева извесно разумевање структуре шире друштвене заједнице којој појединац припада, функције различитих улога које појединац врши унутар дате друштвене структуре и поштовање стандарда и вредности који регулишу односе између улога. Хоће ли дете бити социјално компетентно или не, зависи од његове способности регулације емоција, познавања и разумевања околине, социјалним вештинама те његовој способности да се понаша у складу с тим сазнањима (Брајша-Жганец, 2003). Концепт социјално понашање јесте узајамно усаглашено деловање. Очекивања од партнера у социјалном односу ретко се подударују и зато је предуслов успешног социјалног понашања „бити узајамно усмерен“ или бити способан за децентрацију. Другачије речено, партнери у односу треба да буду способни да схвате позицију друге особе, да преговарају о заједничким акцијама, да се придржавају датих обећања и испуњавају преузете обавезе (Крњајић, 2004).

Интересовање истраживача за испитивање социјалног понашања деце, као и његовог значаја за социјални, афективни и когнитивни развој није неистражено подручје и није новијег датума. Пре се може рећи да је испитивање детерминанти, карактеристика и ефеката социјалног понашања деце једна од доминантних области истраживања у педагошкој и психолошкој науци током протеклих деценија. „Социјално понашање“ веома је широк конструкт, повезан са многим другим феноменима. Елементи социјалног понашања често чине иманентно својство неких других конструката, као што су „вршњачка прихваћеност“, „социјална компетенција“, „пријатељство“ итд. (Спасеновић, 2004).

Компетентност укључује три општа елемента: знања, вештине и личне потенцијале тј. карактеристике личности; ови елементи заједно, у индивидуалном начину интегрисања, чине укупну компетентност појединца (Žižak, 1999).

Знања подразумевају сва знања о деци и младима, о њиховом развоју и потребама, проблемима у процесу развоја и социјалне интеграције као и сва друга знања која подстичу облике понашања и олакшавају процес доношења

одлука. Вештине обухватају специфичне когнитивне, интерперсоналне, социјалне, па и моторичке способности којима се операционализује идентитет. Лични потенцијали или карактеристике личности подразумевају све остале личне атрибуте – од изгледа и особина као личности, преко животних искустава до посебних талената које особа, удружујући их са знањима и вештинама, свакодневно примењује у процесу остваривања своје улоге.

Концептуалне основе институционалног васпитања, на новим основама, могу се структурирати у контексту процесних варијабли-институција, васпитаник (ученик), васпитач (наставник, педагог) и окружење. Посебно је важно поштовати категорију „особности“ која има више димензија: ступањ отворености и спонтаности, интеракцију, спремност за партиципативну иновативност и поштовање интеркултуралних разлика. Расправе о разумевању других људи и осетљивости за њихове проблеме говоре о социјалној компетенцији или социјалној интелигенцији, односно емоционалној – интерперсоналној интелигенцији, затим о емпатији, социјалним вештинама, социјалној интеракцији, алтруизму, солидарности, социјалној подршци, интеграцији, перцепцији и адаптацији, што указује на приметан раст испитивања социјалног понашања и неопходну социјалну компетентност. Може се увидети чињеница да очито није могуће одредити се ни за тврдњу да се ради о општем фактору, карактеристичи, нити да се ради о специфичној способности успешног функционисања у свакодневним животним ситуацијама. Можда је компетенција више специфична за неку улогу? Низ питања произилази из конкретизације саветодавног васпитног рада који доприноси адекватном развијању и јачању моралне димензије компетенција деце и младих. Оквирни репертоар морално компетентног појединца сачињавају вештине, односно понашања, као што су: интерперсоналне вештине (позитиван стил понашања према другима, емпатија, партиципација, социјабилност, пружање подршке), социјално-морално одговорно понашање (поштовање правила, свест о последицама свог понашања на друге), социјална независност, контрола понашања (толеранција на фрустрацију, прављење компромиса у конфликтним ситуацијама), социјално-морална кооперативност, асертивне социјалне вештине (иницирање комуникације, преузимање вођства у активности) и томе слично. Утицај који се васпитањем врши на појединца веома је важан за промоцију и остварење толеранције, као моралне димензије. Појединац је у свом деловању изложен сталном притиску и разним врстама условљености, почевши од породице и окружења, преко чврстих веровања и предрасуда које владају у друштву чији је део, па до сопственог искуства, карактера и интереса. Често његова водећа уверења нису основана, а начин на који их другоме представља значи наметање, не разговор. И то не из разлога што он другачије не може или неће, него јер је тако најлакше и јер је тако учен. Толеранција се појављује као захтев времена и тражи ангажованост свих појединаца у циљу остварења моралне димензије личности.

Моралност је базична и кључна димензија наведених компетенција. Због њене фундаменталности, усмерили смо се на дефинисање категорија моралности као базичне димензије когнитивних, емоционалних, социјалних и радно-акционих компетенција.

Когнитивне компетенције се односе на морално расуђивање и подразумевају аутономију, самоконтролу, иницијативу, досетљивост и отвореност ума. У димензију емоционалних компетенција уврстили смо интеркултуралност са обележјима толеранције, фер-плеја, инклузије, интерперсоналног конформизма. Социјална компетентност као категорија моралности у основи има етичку комуникативну способност која подразумева емпатију, социјалну одговорност, способност слушања и тимски дух. Акциона сусретљивост појединца у основи димензионалности односи се на усмереност, контролу, подршку развоју и стицање самопоуздања.

Будући да су разлике условљене природним и социјалним чиниоцима, у обавези смо да их прихватимо и уважајемо као реалност која се не може заобићи. Искуство нам показује (Katz & MacCleallan, 2005), да није проблем у разликама, већ у односу према њима – у њиховом разумевању, прихватању, толерисању... Разлике треба прихватити као богатство које можемо искористити са више страна како за интелектуални, тако и за сваки други развој. Оне нас обогаћују новим вредностима, проширују видике, укључују у ризнице нових и другачијих сазнања. Да би постале интегрални део живота, са њима се треба сусретати и разговарати. Одбити разговор са другом културом, религијом и сл. значи одбити могућност да се нешто друго научи и да се личност још више обогати. Универзалне вредности различитих култура су управо они чиниоци који повезују и уклапају се у јединствену слику света. Што је више плурализма, веће су шансе за образовну стратегију која води јединству и кооперативности свих социјалних група у том друштву; што је више потискивања и занемаривања одређених социјалних група, то је више отпора, прикривене нетрпељивости и лажног јединства. Идентитет свих, како појединца, тако и групе, обезбеђује њихову комуникацију и међузависност. То је неопходни амбијент за индивидуално остваривање уз оптималну социјализацију. Образовање потврђује да што је више индивидуализације и свестраног развитка појединца, то су веће шансе за његову оптималну социјализацију.

Методолошки оквир истраживања

Истраживање је реализовано током марта и априла 2012. године на Департману за педагогију Филозофског факултета у Нишу. Централни проблем овог истраживања односи се на ставове студената педагогије о моралним димензијама компетенција у групи. Тачније, испитивање има за циљ утврђивање мишљења студената педагогије о заступљености моралних димензија компетенција у групи с обзиром на годину студија. На основу постављеног циља и задатака дошли смо до следећих хипотеза истраживања:

1. Претпоставља се да постоји статистички значајна разлика између ставова студената педагогије о заступљености моралног суђења као моралне димензије компетенција у групи с обзиром на годину студија.
2. Претпоставља се да постоји статистички значајна разлика између ставова студената педагогије о заступљености интеркултуралности као моралне димензије компетенција у групи с обзиром на годину студија.
3. Претпоставља се да постоји статистички значајна разлика између ставова студената педагогије о заступљености етичке комуникације као моралне димензије компетенција у групи с обзиром на годину студија.
4. Претпоставља се да постоји статистички значајна разлика између ставова студената педагогије о заступљености акционе сусретљивости као моралне димензије компетенција у групи с обзиром на годину студија.

У истраживању су коришћене следеће варијабле: година студија коју студенти похађају као независна варијабла и ставови студената о заступљености моралних димензија компетенција у групи као зависна варијабла. Под ставом подразумевамо стечену, релативно трајну и стабилну организацију позитивних или негативних емоција, вредновања и реаговања према неком објекту (Petz, 1992). Ставови се формирају у процесу социјалног развоја, на темељу стицања искуства од непосредног контакта са објектом става до посредног учења путем информација којима је особа изложена, тј. учења у социјалној околини. Важни чиниоци у том процесу су културни, родитељски и групни утицаји, као и особине личности појединца (Krech & Crutfield, 1964). Узорак који смо овим путем испитивали је пригодан, а чине га студенти педагогије Филозофског факултета у Нишу. Узорак чине студенти који су на почетку студирања (I и II година студија) и студенти завршних година (III и IV година студија) педагогије. Укупан број испитаних студената је 148, од чега је једнак број студената почетних и завршних година, 74 студента (табела 1).

Табела 1. Структура узорка према години студија

Година студија	Број студената	%
Студенти на почетку студија	74	50
Студенти завршних година	74	50
Укупно	148	100

Истраживање је трансферзалног типа, коришћена је дескриптивна метода и техника анкетања. Инструмент истраживања је скалер моралне димензије компетенција посебно конструисан за ово истраживање. Добијени подаци су квантитативно обрађени у SPSS програму.

Резултати истраживања и интерпретација резултата

У нашем истраживању испитивали смо моралне компетенције студената педагогије кроз димензије акционе сусретљивости, интеркултуралности, моралног суђења и етичке комуникације (табела 2). Добијени резултати показали су да студенти сматрају да је унутар њихове групе најзаступљенија димензија акциона сусретљивост. Најмање заступљена димензија по мишљењу студената је етичка комуникација. Студенти на почетку студија и студенти завршних година сматрају да њихове колеге верују у себе и своје способности, отворени су за нове идеје и нове начине рада, држе ситуацију под контролом без обзира на турбуленције, мотивишу напредак у развоју унутар групе и њихово лично опредељење не омета односе са другима. По мишљењу студената њихове колеге најмање поседују интерперсоналне вештине као што су тимски дух, емпатија, способност слушања, социјална одговорност и разумевање моралних принципа.

Табела 2. Најзаступљенија морална димензија компетенција

Морална димензија компетенција	Студенти на почетку студија	Студенти завршних година
Акциона сусретљивост	4,46	4,64
Интеркултуралност	4,20	4,40
Морално суђење	4,17	4,36
Етичка комуникација	4,15	4,29

Студенти су се изјаснили о најзаступљенијим категоријама унутар сваке од моралних димензија компетенција (табела 3). По мишљењу студената на почетку студија најзаступљенија категорија унутар моралног суђења је досетљивост док су студенти завршних година истакли отвореност ума. Претпостављамо да студенти на почетку студија испољавају креативност привикавајући се на нов начин рада док су студенти завршних година отворенији према иновацијама јер су се током студија упознали са академским начином рада. Унутар димензије интеркултуралности, најзаступљеније су категорије толеранција и инклузија. Студенти прве и друге године студија истакли су да њихове колеге поштују и уважавају друге док су студенти треће и четврте године спремни да укључе све чланове групе без обзира на различитост. Етичка комуникација је код свих студената изражена кроз тимски дух. Студенти се слажу да се њихове колеге постављају као партнери у групи, међусобно се подржавају и доприносе колективном духу. Димензија акциона сусретљивост се, пре свега, испољава кроз отвореност за учење док се код старијих студената истиче и самопоуздање. Студенти прве и друге године сматрају да су отворени за нове идеје и нове начине рада док студенти завршних година верују у себе и своје способности што је у складу са ставом да су отворенији према иновацијама.

Табела 3. Заступљеност категорија унутар моралних димензија компетенција

Морална димензија компетенција	Студенти на почетку студија		Студенти завршних година	
	Категорија		Категорија	
Морално суђење	Досетљивост	4,49	Отвореност ума	4,77
Интеркултуралност	Толеранција	4,59	Инклузија	4,69
Етичка комуникација	Тимски дух	4,53	Тимски дух	4,64
Акциона сусретљивост	Отвореност за учење	4,89	- Самопоуздање - Отвореност за учење	4,96

Ставови студената о најзаступљенијим категоријама унутар моралних димензија компетенција приказани су у табели 4. Према мишљењу студената на почетку студија најзаступљеније категорије унутар моралних димензија компетенција у групи су: отвореност за учење, самопоуздање, иницијатива, толеранција и отвореност ума, инклузија и тимски дух. На основу резултата приказаних у табели закључујемо да студенти завршних година сматрају да је унутар групе јако изражено самопоуздање студената и њихова отвореност за учење, затим стрпљивост, отвореност ума, подршка и мотивисаност развоју групе и инклузија свих чланова која подразумева превазилажење различитости. Добијени резултати су у складу са Колберговим стадијумима моралности (Јерковић, Зотовић, 2010). Узраст достизања стадијума по Колбергу није фиксиран и зависи у великој мери од средине која може убрзати или успорити развој. На основу одговора испитаника може се уочити да су студенти завршних година достигли постконвенционални ниво и стадијум универзалних етичких принципа који подразумева придржавање етичких начела које је појединац сам изабрао, универзалних начела правде: једнакост људских права и поштовање достојанства људских бића као појединачних особа. Студије педагогије доприносе развоју моралних компетенција студената.

Табела 4. Најзаступљеније категорије унутар димензија

Студенти на почетку студија		Студенти завршних година	
Категорија		Категорија	
Отвореност за учење	4,89	- Самопоуздање - Отвореност за учење	4,96
Самопоуздање	4,81	Стрпљивост	4,93
Иницијатива	4,61	Отвореност ума	4,77
Толеранција	4,59	Подршка развоју	4,73
- Отвореност ума - Инклузија - Тимски дух	4,53	Инклузија	4,69

Да бисмо утврдили постоји ли статистички значајна разлика у ставовима студената педагогије о заступљености моралних димензија компетенција

с обзиром на годину студија, у истраживању је коришћен t-тест. На основу података приказаних у табели 5, која се односи на ставове студената о заступљености моралног суђења као моралне димензије компетенција у групи видимо да добијена вредност $t=0,288$ није статистички значајна ни на једном нивоу значајности. Ми смо у овом истраживању пошли од претпоставке да постоји статистички значајна разлика између ставова студената педагогије о заступљености моралног суђења као моралне димензије компетенција у групи. У складу са горе наведеном претпоставком, можемо констатовати да је наша хипотеза одбачена, јер не постоји статистички значајна повезаност између моралног суђења и године студија коју студенти похађају.

Табела 5. Ставови студената о заступљености моралног суђења у групи

t-тест						
		AS	SD	t	df	sig.
Морално суђење	Студенти на почетку студија	4,17	0,65	-1,066	146	0,288
	Студенти завршних година	4,29	0,73			

На основу добијених података у табели 6 која се односи на ставове студената о заступљености интеркултуралности као моралне димензије компетенција у групи где је $t=0,092$, видимо да не постоји статистичка значајност. Полазећи од претпоставке да постоји статистички значајна разлика између ставова студената педагогије о заступљености интеркултуралности као моралне димензије компетенција у групи можемо рећи да је и друга посебна хипотеза оповргнута.

Табела 6. Ставови студената о заступљености интеркултуралности у групи

t-тест						
		AS	SD	t	df	sig.
Интеркултуралност	Студенти на почетку студија	4,20	0,56	-1,698	130	0,092
	Студенти завршних година	4,40	0,80			

Резултати у табели 7, који се односе на ставове студената о заступљености етичке комуникације као моралне димензије компетенција у групи, где је израчуната вредност $t=0,085$ већа од нивоа значајности $p=0,01$ и $p=0,05$, указују да не постоји статистички значајна разлика између ставова студената педагогије о заступљености етичке комуникације као моралне димензије компетенција у групи. На основу добијених резултата констатујемо да је трећа посебна хипотеза оповргнута јер не постоји статистички значајна повезаност између етичке комуникације и године студија коју студенти похађају.

Табела 7. Ставови студената о заступљености етичке комуникације у групи

t-тест						
		AS	SD	t	Df	sig.
Етичка комуникација	Студенти на почетку студија	4,15	0,60	-1,82	138	0,071
	Студенти завршних година	4,36	0,76			

На основу добијених резултата приказаних у табели 8, која се односи на ставове студената о заступљености акционе сусретљивости као моралне димензије компетенција у групи видимо да добијена вредност $t=0,085$ није статистички значајна на нивоима значајности $p=0,01$ и $p=0,05$. Можемо констатовати да је четврта посебна хипотеза оповргнута јер не постоји статистички значајна разлика између ставова студената педагогије о заступљености акционе сусретљивости као моралне димензије компетенција у групи.

Табела 8. Ставови студената о заступљености акционе сусретљивости у групи

t-тест						
		AS	SD	t	df	sig.
Акциона сусретљивост	Студенти на почетку студија	4,46	0,59	-1,737	146	0,085
	Студенти завршних година	4,64	0,64			

Закључак

Проучавање моралности омогућује нам да разумемо однос појединца према правилима и поштовању правила. Моралност као психолошка диспозиција има три аспекта: когнитивни – подразумева знања о моралним принципима, способност евалуације поступака и способност примене општих принципа на појединачне случајеве; емоционални – подразумева морална осећања (дужност, кривица, понос, кајање) и бихејвиорални који представља спремност да се поступи у складу са усвојеним моралним нормама, извршававање донешених одлука и доследност у извршавању. Морални концепти не имплицирају увек и морално прихватљиво понашање. Висок ниво моралног развоја је предуслов за моралну компетентност, међутим, то не може увек и да спречи да се индивидуе у конкретном понашању руководе потпуно другачијим принципима. Такве личности могу савршено да објасне највише моралне принципе, а да се истовремено понашају на начин који није адекватан принципима.

Анализом резултата истраживања можемо констатовати да студенти педагогије Филозофског факултета Универзитета у Нишу поседују знања и способност примене моралних принципа. Студенти који нису на почетку студија исказују спремност поступања у складу са својим одлукама. Постављене хипотезе нису потврђене али је створена могућност проширивања истраживања са новим педагошким импликацијама.

Литература

- Brajša-Žganec, A. (2003). *Dijete i obitelj: emocionalni i socijalni razvoj*. Naklada Slap: Jastrebarsko.
- Žižak, A. (1999). Pitanja profesionalne etike – jedno od temeljnih pitanja profesionalnog identiteta socijalnih pedagoga. *Kriminologija i socijalna integracija*, br. 7, str. 41–47.
- Јоксимовић, С. (1999). Развој и подстицање алтруизма младих. *Настава и васпитање*, бр. 5, стр. 605–616.
- Katz, L. G. & Mc Clellan, D. E. (2005). *Poticaj razvoja dječje socijalne kompetencije*. Zagreb: Educa.
- Крњајић, С. (2004). Социјално понашање ученика. Београд: Институт за педагошка истраживања.
- Ryan, K. & Bohlin, K. (1999). *Building Character in Schools. Practical Ways to Bring Moral Instruction to Life*. San Francisco: Jossey-Bass.
- Рувинский, Л. И. (1981). *Нравственное воспитание личности*. Москва: Издательство Московского университета.
- Спасеновић, В. (2004). Просоцијално понашање и школско постигнуће ученика. Београд: Институт за педагошка истраживања.

Bisera S. Jevtić, Marina Ivanović

ETHICAL ASPECTS OF COMPETENCES – HUMANIZATION OF UNIVERSITY

Summary: Adequate understanding of morality leads to the acting of a man in realms of moral reasoning and acting. Consequently, morality becomes more stable and adequate factor in judging human actions; it naturally regulates human relationships; it becomes the continuous source of people's certitude, and a guarantee of their spontaneity and self-esteem. Competence comprises three general elements: knowledge, abilities, and personal potential, i.e. personal characteristics. These elements together, integrated in one individual, make the total competence of the individual. General repertoire of morally competent individual comprises of abilities and activities such as: interpersonal skills (positive orientation

in communication, empathy, participation, sociability, and supportiveness), socially and morally responsible behavior (respecting the rules, consciousness of the consequences of one's behavior), social independence, behavior control (tolerance regarding frustration, making compromises in conflict situations), social and moral cooperation, assertive social skills (initiation of communication, undertaking leadership in activities). This work offers new pieces of knowledge about the moral dimensions of competences necessary for humanization of university.

Key words: morality, competences, humanization, ethical communication, active involvement